

Бевза Богдан Петрович

Львівський національний університет імені Івана Франка (м. Львів, Україна)

<https://orcid.org/0009-0005-9416-8115>

e-mail: bogdanbevza99@gmail.com

Гінкул Андрій Георгійович

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

(м. Чернівці, Україна)

<https://orcid.org/0009-0009-4506-911X>

e-mail: navigator@navigator.net.ua

КОНСТРУЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНІ У 2022–2030 РОКАХ: АНАЛІЗ ТА ПРОГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ

Резюме

Визначено засади та зміст політики ідентичності, зокрема основні функції, суб'єкти та середовище реалізації, а також процеси та інструменти політики ідентичності.

Проаналізовано стан справ у сфері політики ідентичності на 2023 рік у основних середовищах її реалізації — дискурсах спільнот, інститутів, нормативних документів та зовнішньої репрезентації. Зазначається, що у дискурсі нормативних документів наразі відбувається формування ієрархічної системи регуляторних актів, спрямованих на формування та реалізацію державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України. Водночас наступним аспектом нормативного регулювання повинен бути «конструкт» — фіксація ціннісних та принципових елементів української національної ідентичності як наслідків інтелектуальних рішень, суспільних консенсусів, дискурсивних практик, поведінкових практик та культурних традицій.

Запропонована візійна модель української національної ідентичності та візійна модель політики ідентичності в Україні у перспективі 2030 року.

Означено ключові проблеми, які належить вирішити, щоб досягти бажаних результатів у сфері політики ідентичності.

Ключові слова: політика ідентичності, національна ідентичність, дискурс спільнот, дискурс інститутів, дискурс нормативних документів, дискурс зовнішньої репрезентації, візійна модель.

Вступ

Політика ідентичності є одним із ключових політичних процесів, який структурує та нормативно оформлює колективно схвалювані та практиковані у суспільстві елементи ідентичності. Ця діяльність є передумовою ефективності та сталості процесу консолідації суспільства навколо національної ідентичності.

В усіх вимірах реалізації політики ідентичності спостерігається суттєвий брак системного методологічного та практичного проявлення національної ідентичності, водночас повномасштабне вторгнення Росії на територію України 2022 року спричинило сплеск процесів самоідентифікації, які однак не знайшли організованої підтримки з боку державних інститутів та інтелектуальних еліт.

Про загрозу такого становища знаходимо у Н. Пашиної: «Відсутність загального інтеграла політичної ідентичності є серйозною загрозою у здійсненні демократичних реформ та просуванні національних інтересів у міжнародних відносинах, бо частина енергетики розвитку неминуче йде на внутрішні тертя. Тому, однією з актуальних проблем політичної науки в сучасній Україні є формування політики ідентичності в Україні на основі суспільного консенсусу і демократичних цінностей» [1, ст. 88].

Серед західних науковців, які заклали основи наступних наукових розробок, виділимо таких: Б. Андерсон, П. Бергер, Г. Блумер, Р. Брюейкер, С. Гантінгтон, Е. Гелнер, Е. Гідденс, Е. Гобсбаум, Е. Еріксон, Р. Інглеарт, П. Козловські, П. Рікер, Е. Сміт, Ч. Тейлор, К. Хюбнер.

Також один з вимір політики ідентичності, а саме дискурсивне конструювання національної ідентичності, досліджували представники критичного дискурс-аналізу, започаткованого та розробленого Р. Водак, Н. Феркло, Р. Сколлоном та Т. А. ван Дейком в останній декаді ХХ ст [2: 3].

У контексті українського наукового доробку на цю тему очевидно видається заувага щодо новизни питання національної ідентичності та політики ідентичності для українського наукового дискурсу, формування якого відбувалося паралельно зі становленням української державності. З цього також випливає і довготривала відсутність концептуального підходу до дослідження ідентичності, яка пізніше була заповнена працями Є. Бистрицького, В. Васютинського, С. Веселовського, Т. Воропай, Б. Глотова, П. Гнатенка, І. Губеладзе, І. Кресіної, М. Козловця, Л. Нагорної, М. Обушного, М. Степика, Ю. Шинкаренка, Н. Черниш, Г. Яворської та ін.

Зазначимо, що на відміну від своїх європейських колег, які переважно розглядали ідентичність у контексті глобалізації (У. Бек, Д. Гелд та інші), вітчизняні науковці розробляли цю проблему, концентруючись на трансформаційних процесах у державі та суспільстві.

Методи дослідження

Мета статті—дослідження основних засад, суб'єктів, процесів та інструментів конструювання та реалізації політики ідентичності в Україні роках: та побудова прогностичної моделі у перспективі 2030 року. Методологія дослідження ґрунтується на та таких загально-наукових принципах як єдність історичного і логічного, сходження від абстрактного до конкретного, об'єктивність, системність, на принципах аналізу і синтезу. Це дозволило з'ясувати, що станом на початок 2023 року жоден із суб'єктів реалізації не здійснює системної, спрямованої та нормативно організованої політики ідентичності в Україні. На рівні дискурсу спільнот, інтелектуальні та професійні спільноти не докладають цілеспрямованих зусиль щодо розробки та узгодження спільних інтелектуальних засад національної ідентичності. У межах дискурсу інститутів спостерігаємо спорадичні спроби уніфікувати зовнішню комунікацію деяких органів державної влади, приурочену до окремих подій, водночас цілеспрямованої та організованої діяльності державні інститути не проводять.

Результати дослідження

Засади та зміст політики ідентичності. Для початку розглянемо поняття «політика ідентичності». Дослідниця Н. Пашина вважає, що «...політику ідентичності можна визначити як систему заходів і дій суб'єктів політичного процесу, спрямовану на формування колективної ідентичності, на основі позиціонування певних цілей і цінностей, визначення сутності « Ми » і маркування «Іншого». Сьогодні поняття «політика ідентичності» більше використовується для вивчення соціальних практик держави (policy) з формування (конструювання), утвердження та коригування національної / громадянської ідентичності» [1, с.90].

Водночас М. Розумний у доповіді Національного інституту стратегічних досліджень зазначає, що політика ідентичності «...переважно реалізується в ідеологічній та гуманітарній сферах, але є також органічною складовою інших політик—внутрішньополітичної, зовнішньополітичної, соціально-економічної, безпекової. Політика ідентичності в контексті інших політик виконує роль їх доктринальної основи, надає сенсовості і забезпечує цілепокладання усіх видів діяльності соціального організму. Таким чином, політика ідентичності стосовно національної спільноти виконує майже ті самі функції, що й персональна Я-ідентифікація в структурі свідомості та соціальної діяльності індивіда» [4, с.4].

Узагальнюючи наведені тези, можна стверджувати, що політика ідентичності — це метаполітика, тобто політика координації та спрямування низки політик.

Стосовно функцій політики ідентичності наведемо таке твердження Н. Пашиної: «Під державною політикою ідентичності ми розуміємо комплекс політичних рішень, заходів і дій з боку держави, спрямованих на формування колективної загальнодержавної ідентичності за допомогою певних технологій впливу» [1, с. 90]. Спираючись на цю та наведені вище тези, визначимо, що політика ідентичності виконує дві основні функції: — абсорбує (всотує і організовує) та інституціоналізує (формалізує і практикує) елементи національної ідентичності — суспільно схвалювані поведінкові та когнітивні патерни, пріоритетні ідеї та цінності, етичні та моральні принципи тощо; — координує та спрямовує інші державні політики, пов'язані з питаннями ідентичності.

Суб'єктами реалізації політики ідентичності визначимо такі: Органи державної влади; органи місцевого самоврядування; організації громадянського суспільства; інтелектуальні та професійні спільноти; інші інституційні та неінституційні дієвці.

Також дослідник М. Розумний наголошує на важливості такого суспільного механізму як «національна ідентифікація» та окреслює ключові явища, на які вона впливає, а саме: моральна та ціннісна консолідація суспільства; колективне самовизначення; легітимація влади; міжнародна суб'єктність; іміджева та репутаційна підтримка [4, с. 6–7].

Це логічно підводить нас до визначення предмету політики ідентичності-національної ідентичності. Одним із найточніших визначень національної ідентичності вважаємо таке у М. Козловця: «...національна ідентичність і нація — це конструкції, що складаються з багатьох взаємопов'язаних елементів — етнічних, культурних, територіальних, економічних та політико-правових. Вони означають зв'язки солідарності між членами спільнот, об'єднаних спільною пам'яттю, міфами і традиціями... Конструювання національної ідентичності постає своєрідним індикатором, який дозволяє судити про характер і спрямованість процесів суспільної консолідації, інтеграції соціальних суб'єктів у політичну структуру суспільства і про вектор розвитку зовнішньої політики» [5, с. 88–89].

Робочим визначенням вважаємо наступне: національна ідентичність — це система ідей та цінностей, колективно схвалюваних та пріоритетованих громадянами, на основі яких формуються когнітивні та поведінкові патерни та відчуття приналежності до спільноти.

На основі цього стверджуємо, що формування візії політики ідентичності має орієнтуватися насамперед на ідейно-ціннісний, когнітивно-поведінковий та емоційний виміри ідентичності.

Національна ідентичність формується, існує та видозмінюється найперше у дискурсі. Р. Водак окреслює дискурс як «комплексний вузол

одночасних та послідовних взаємопов'язаних лінгвістичних актів, що виявляють себе через соціальні поля дії як тематично переплетені семіотичні, усні чи письмові символи, найчастіше як «тексти», що відноситься до таких специфічних семіотичних типів, як «жанри» [3, с. 66].

У контексті національної ідентичності ключовими є дискурси: спільнот; інститутів; нормативних документів; зовнішньої репрезентації.

Дискурс спільнот здійснюють організації громадянського суспільства, інтелектуальні спільноти, лідери громадської думки та громадяни загалом. Вони формулюють ідейно-ціннісну основу національної ідентичності, а також засади її взаємодії з іншими соціально важливими ідентичностями (етнічними, регіональними, релігійними тощо). Саме перелічені спільноти відповідальні за кристалізацію та нарощення інтелектуальної і прикладної потуги ідентичності. Вона необхідна для збільшення методологічно-теоретичної (пояснювальної) та практичної (застосовної) бази національної ідентичності. Саме від цього дискурсу залежить утвердження та сталість національної ідентичності у суспільстві.

Дискурс інститутів стосується зовнішньої та внутрішньої комунікації державних та недержавних інституційних формувань. Їхні повторювані дискурсивні практики формують та закріплюють принципи національної ідентичності та сприяють їхньому поширенню.

Дискурс нормативних документів забезпечує: (1) формалізацію наявних у суспільстві поведінкових та когнітивних норм (наприклад, закон про декомунізацію); (2) нормативне закріплення засадничих ідей і принципів національної ідентичності; (3) узагальнення практичного застосування цих принципів. Цей дискурс здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Дискурс зовнішньої репрезентації стосується формування зовнішнього образу суспільства та держави. Це сукупна робота конкретних органів державної влади, які працюють на міжнародному рівні, а також громадян та спільнот, які взаємодіють із іншими державами у будь-який спосіб, поширюючи наративну інформацію про українську державу та українську націю.

Процеси та інструменти політики ідентичності

Типовим для більшості державних політик вирішенням будь-яких проблем є нормативне регулювання. Однак у сфері політики ідентичності нормативне регулювання не є основним, першочерговим та кінцевим. Воно не є самоціллю та не є ключовим інструментом впровадження.

Ідентичність — це конструкт, який не може бути нав'язаний зовнішнім регулюванням. Натомість політику ідентичності в українському суспільстві можна описати у таких процесах: — мережеве конструювання національної ідентичності в усіх середовищах реалізації політики; — практикування національної ідентичності (дискурсивне та прикладне); — фіксування соціального схвалення базових принципів, цінностей та ідей; — формування

змісту політик впровадження (мета)політики ідентичності; — закріплення національної ідентичності та змісту (мета)політики ідентичності й супровідних політик її впровадження у нормативних документах усіх рівнів.

Очевидно, мережеве конструювання національної ідентичності в усіх середовищах реалізації політики передбачає використання інструментарію конструювання національної ідентичності у матеріальному та нематеріальному просторі для використання усіма суб'єктами політики ідентичності (інтелектуальні та професійні спільноти, ОДВ, ОМС, ОГС та інші інституційні на неінституційні актори). Його створення є важливою передумовою успішної політики ідентичності.

На думку М. Розумного, сферами реалізації політики ідентичності є: основні атрибути та символи державності, культурний ландшафт, режим функціонування та статус мов, академічна наука, література і мистецтво, система освітніх та виховних закладів, музейна та архівна справа, туристична інфраструктура, воєнна організація, конфесійні відносини, спорт, діяльність мас-медіа [4, с. 9–12].

Інструментами реалізації політики ідентичності вважаємо: — система взаємодії організацій громадянського суспільства та інтелектуальних спільнот у вигляді мережі; — система зв'язку мережі «організації громадянського суспільства — інтелектуальна спільнота» з органами державної влади та органами місцевого самоврядування; — політика інтеграції внутрішньо переміщених осіб; — формування нових громад на місці зруйнованих міст і сіл на основі нових принципів та ідей соціальної взаємодії; — політика реінтеграції громадян на повернутих територіях та формування критеріїв входження у спільноту та елімінації з неї; — політика національної пам'яті; — мовна політика; — міграційна політика; — конструювання інтелектуальних патернів методологічного та прикладного спрямування; — дискурс взаємодії з українцями закордоном; — завершення деколонізації, декомунізації та дерусифікації.

Структура реалізації політики ідентичності: — інтелектуальні та професійні спільноти і органи місцевого самоврядування здійснюють мережеве конструювання засадничих ідей та принципів ідентичності за допомогою попередньо розробленого інструментарію конструювання; — після цього у співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування відбувається практикування сконструйованих ідей та принципів. На основі наявної практики формується соціальне схвалення базових принципів, цінностей та ідей, відповідно до чого формується зміст політик впровадження (мета)політики ідентичності та їхнє закріплення у нормативних документах.

Стан справ у сфері політики ідентичності на 2023 рік

Станом на початок 2023 року жоден із перерахованих вище суб'єктів не здійснює системної, спрямованої та нормативно організованої політики ідентичності в Україні.

На думку Т. Бевз, «Політика держави у сфері консолідації нації і подоланні суперечностей ідентичностей була ситуативною, спонтанною і фрагментарною; не мала системного характеру; політична риторика мала маніпулятивний характер; концепції, стратегії, програми, які розроблялися, здебільшого не затверджувалися, а якщо й затверджувалися — не реалізовувалися. Декларуючи в офіційних державних документах ідеї консолідації нації, формування громадянської ідентичності, на практиці органи влади ці ідеї ігнорували» [6, с. 295].

На рівні дискурсу спільнот, **інтелектуальні та професійні спільноти не докладають цілеспрямованих зусиль щодо розробки та узгодження спільних інтелектуальних засад національної ідентичності**. Про кристалізацію, формування цілісної системи та застосовної бази наразі не йдеться. Взаємодія між лідерами громадської думки та інтелектуальними спільнотами завершується, у кращому разі, спільними заявами про важливість цього питання. Найкращим прикладом якісної взаємодії з питань, дотичних до ідентичності, можна вважати діяльність Групи Першого Грудня, зокрема її декларацію від 13 грудня 2011 року. Виявом цієї взаємодії є, наприклад, такі тези та ініціативи: «Нашою метою є становлення вільного народу України, об'єднаного спільними духовними цінностями, здатного творити моральну політику, справедливу економіку та соціальне благо», «Ми об'єдналися самі й закликаємо об'єднуватись інших довкола таких принципів...», «Ми почали діалог. Закликаємо всіх громадян об'єднатися навколо відповідальності за майбутнє своєї країни. Ми започатковуємо Національний круглий стіл, який має стати новим суспільним інститутом вираження суверенної волі громадянського суспільства. Запрошуємо всіх людей доброї волі долучитися до підготовки і проведення цього заходу, організовуючи подібні форуми на місцевому рівні та обговорюючи найнагальніші національні пріоритети сьогодення» [7].

У межах дискурсу інститутів спостерігаємо спорадичні спроби уніфікувати зовнішню комунікацію деяких органів державної влади, приурочену до окремих подій. Наприклад, узгоджена урядова комунікація у День Української Державності, День Незалежності України чи на річницю повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Водночас спільний дизайн та меседж-бокс не є системними та ніяким чином не формалізовані. Ця діяльність і структурно, і функціонально не є частиною ні політики національної пам'яті, ні, тим паче, політики ідентичності. У внутрішніх та зовнішніх комунікаціях інституціоналізованих акторів відсутні повторювані дискурсивні практики, що могло б бути ознакою проведення цілеспрямованої політики ідентичності.

Дискурс нормативних документів у межах політики ідентичності на сьогодні має декілька аспектів.

По-перше, це формування ієрархічної системи регуляторних актів, спрямованих на ідентифікацію, розмежування, відторгнення та заборону неприйнятних, шкідливих та зовнішньо насаджених елементів ідентичності. Наприклад, з прийняттям Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 9 квітня 2015 року № 317 [8]. розпочалися процеси нормотворення суміжних та підзаконних нормативних актів, необхідних власне для практичної декомунізації та супутніх процесів. І хоча сама по собі така «заборонна» чи елімінуюча практика нормативного регулювання не створює власне саму українську національну ідентичність, проте є вкрай важливою з позиції створення умов для самоідентифікації без штучно та насильно насаджених зовнішніх елементів чужих ідентичностей — як правило, шкідливих.

Більше того, саме для цілей визначення того, чим точно не є українська ідентичність, що точно не можна практикувати ні на якому рівні дискурсу (з окремими винятками для спеціальних, у т. ч. художніх та дослідницьких дискурсів), якнайкраще підходить зазначений нормативно-регуляторний інструментарій — закони, підзаконні акти тощо. Водночас, навіть у цьому аспекті залишаються процеси та частини, які не можуть бути ефективно врегульовані, наприклад, пам'ять, культурні та поведінкові практики людей, більшість життя яких пройшло із активним застосуванням тепер заборонених елементів ідентичності. У доповнення до очевидно необхідного «заборонного» регулювання, також є вкрай необхідним застосування і інших інструментів (наприклад, суспільне несхвалення та нульова толерантність до практик та дискурсів заборонених елементів чужих ідентичностей) для нейтралізації та зменшення впливу таких поведінкових практик на поточну ідентичність та динаміку її зміни в майбутньому.

По друге, це формування ієрархічної системи регуляторних актів, спрямованих на формування та реалізацію державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України. Ухвалений нещодавно Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 року № 2834 [9] запроваджує інший, процесний аспект дискурсу нормативного регулювання української національної ідентичності. На відміну від вищезазначеного «заборонного» аспекту, цей закон зорієнтовано на створення процесно-орієнтованих механізмів, необхідних для залучення органів влади, місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства до формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної ідентичності. Цей «процесний» інструмент нормативного регулювання не створює саму суть політики та ідентичність як таку (за винятком кількох не системно зазначених там положень), проте

уможлиблює організаційно-процесну взаємодію, насамперед таких дієвців, як органи влади та місцевого самоврядування, спрямовану на участь у конструюванні сучасної та майбутньої української національної ідентичності. У розвиток цього закону та процесного аспекту ще мають бути прийняті суміжні та підзаконні нормативні акти, проте вже зараз наявність такого регулювання відкриває можливість дуже активної взаємодії всіх дієвців у процесі кристалізації та деталізації ідентичності, її дискурсивного дослідження у різних вимірах, практикування та закріплення, насамперед у патернах поведінки та традиціях культури.

По-третє, наступним аспектом нормативного регулювання повинен бути «конструкт» — фіксація ціннісних та принципових елементів української національної ідентичності як наслідків інтелектуальних рішень, суспільних консенсусів, дискурсивних практик, поведінкових практик та культурних традицій. На противагу першому аспекту, конструювання покликано визначати, чим точно є українська ідентичність, проте тільки на конструктивістському метарівні цінностей та принципів, означень та описів. Цей аспект потребує найменше нормативно-регуляторного підходу, оскільки має забезпечувати тільки формувальну функцію конструювання, залишаючи простір для постійної творчості та деталізації елементів ідентичності на основі принципів адаптивності та цілеспрямованості. Більша частина нормативних інструментів цього аспекту — політики, методики, рекомендації, кращі практики, рекомендовані правила, які з одного боку не мають характеру нормативного примусу, проте з іншого — виконують роль **м'якої сили регулювання**, орієнтиру для наслідування та інструменту добровільної консолідації.

Дискурс зовнішньої репрезентації нині є спорадичним та неструктурованим. Оскільки системного розуміння власної ідентичності наразі не розроблено, то сприйняття українців іншими країнами ризикує не сформуватися у повноцінний образ, а натомість розвалитися до попереднього фрагментованого стану через відсутність структуруючих елементів.

Візійна модель політики ідентичності у перспективі 2030 року

Для розуміння переходу ідентичності у 2030 рік сформуємо відправну та кінцеву точку. Відправна — це наявний стан української ідентичності: множинна, фрагментарна, нестабільна, невизначена, гнучка, готова до змін. Точка у 2030 році — це стан норми: колективно усвідомлювана, нормативно закріплена і захищена, інтелектуально підживлена, дискурсивно спроможна.

Перехід між цими станами та утримання усіма суб'єктами актуальної рамки та норм — і є політикою ідентичності.

На сьогодні переосмисленню політики ідентичності заважають декілька засадничих когнітивних помилок. Одна з них виражена у сприйнятті українцями себе та своєї історії через призму постколоніальної свідомості, наприклад, москвоцентризму. Постійні внутрішні та деякі зовнішні закиди щодо т. зв «менталітету» українців ґрунтуються саме на цій когнітивній помилці, яка є нав'язаною та в корені протилежною власне українським ідеям, цінностям та принципам. Детальніше цю тему розглядали О. Забужко, М. Рябчук, В. Кебуладзе, О. Ясь, В. Смолій та ін [10; 11].

Постколоніальну свідомість варто сприймати як хворобу, яку потрібно викоринити та повернути когнітивні патерни до базового стану — стану норми. У стані норми базовим принципом сприйняття українцями себе та своєї історії є, наприклад, мережування. Водночас розпочати роботу над політикою ідентичності можна з ідей Волі чи Свободи, які з одного боку, мають широке соціальне схвалення та обговорення, а з іншого, мають високий методологічний та прикладний потенціал до розробки.

Пропоновану *візійну модель української національної ідентичності* можна виразити наступним чином. У 2030 році українська національна ідентичність — це система ідей та цінностей, яка: — колективно схвалена та практикована українським суспільством; — є засадничим елементом когнітивних та поведінкових патернів; — є основою морально-етичної системи громадян; — продуктивно взаємодіє з іншими соціально важливими ідентичностями членів українського суспільства (етнічними, регіональними, релігійними тощо); — має широку теоретичну та прикладну базу, яка оновлюється інтелектуальними та професійними спільнотами; — системно декомпльована на дискурсивні практики та стратегії різних рівнів комунікації (від міждержавної до побутової); — є структурною частиною комунікації інституційних дієвців; — закріплена на усіх рівнях нормативних документів; — є основою системи верифікації нормативних актів усіх рівнів на предмет відповідності ідеям та цінностям української ідентичності.

Водночас пропоновану *візійну модель політики ідентичності* можна виразити наступним чином. У 2030 році *політика ідентичності* має такі *ключові характеристики*: — інтелектуальна і прикладна потуга української ідентичності забезпечена дискурсом спільнот. Інтелектуальні та професійні спільноти об'єднані у мережу взаємодії та спільно працюють для розширення спроможності національної ідентичності; — принципи національної ідентичності закріплені у свідомості громадян через дискурс інститутів завдяки спільній узгодженій системній комунікації з використанням повторюваних дискурсивних практик; — засадничі ідеї та принципи національної ідентичності формалізовані та встановлені законодавчими та нормативними документами усіх рівнів (від Конституції України до посадових інструкцій). Практичне застосування цих принципів узагальнено у нормативно-правових актах; — образ України та українця у сприйнятті

зовнішнього спостерігача цілісний та структурований. Дискурс зовнішньої репрезентації організований та спрямований на досягнення та підтримання образу України як осередку практикування та інституціоналізації цінностей на основі міжкультурної взаємодії; — усі суб'єкти реалізації забезпечують систему оновлення політики ідентичності. Держава постійно абсорбує зміни у принципах соціальної взаємодії та підтримує їх власними засобами впливу; — повноцінно функціонує система ідентифікації та верифікації нормативних актів на предмет відповідності до цінностей та ідей національної ідентичності; — сформований інститут репутації, побудований на цінностях національної ідентичності; — координаційна рада з питань утвердження української національної та громадянської ідентичності при Кабінеті Міністрів України та система координаційних рад при інших органах виконавчої влади та місцевого самоврядування ефективно виконують роль координаторів впровадження політики національної ідентичності; — політика ідентичності має сукупність критеріїв входження у спільноту українців та елімінації зі спільноти. Саме вони закладені в основу міграційної та соціальної політик.

Для громадян України 2030 року українська ідентичність є невід'ємною, сталою, застосовною; є основою соціальної взаємодії, когнітивних та поведінкових патернів, а також забезпечує відчуття приналежності до спільноти українців, гордості за неї та бажання захищати її за будь-яку ціну.

Окреслимо також ключові проблеми, які належить вирішити, щоб досягти бажаних результатів у сфері політики ідентичності:

Проблема дезінтегрованості дискурсу спільнот, відсутності сталої системи взаємодії інтелектуальних і професійних спільнот, спільного бачення національної ідентичності, візії майбутнього та способу його досягнення на основі цінностей та ідей ідентичності.

Проблема відсутності стратегічного бачення дискурсу інститутів, незгодженості комунікації різних органів державної влади та нестачі системної інформаційної політики у сфері політики ідентичності.

Проблема незавершеності формування всіх аспектів дискурсу нормативного регулювання ідентичності, та відповідно їх інтегрованої узгодженості на основі моделювання сценаріїв застосування та впливу.

Проблема неструктурованості дискурсу зовнішньої комунікації та нестачі формування єдиного образу України та українця на основі національної ідентичності.

Проблема невизначеності суб'єкта конструювання, рівня його суб'єктності, міжінституційної, та громадянської взаємодії, рівня підпорядкування та каналів впливу; відсутність запоруки сталості.

Проблема відсутності інституціоналізованого суб'єкта або хоча б формалізованої програми фінансування на конкурсних засадах досліджень

та дискурсивних практик спільнот, спрямованих на формування як політики, так і власне конструкту та елементів української національної ідентичності. Вдалим та ефективним прикладом такого суб'єкта є створення та діяльність Українського Культурного Фонду, який хоча б частково вирішив подібну проблему для галузі культури.

Висновки

Проведений аналіз дає змогу дійти висновку, що політика ідентичності — це метаполітика, тобто політика координації та спрямування низки політик, яка виконує дві основні функції: абсорбує (всотує і організовує) та інституціоналізує (формалізує і практикує) елементи національної ідентичності — суспільно схвалювані поведінкові та когнітивні патерни, пріоритетні ідеї та цінності, етичні та моральні принципи тощо; координує та спрямовує інші державні політики, пов'язані з питаннями ідентичності.

Національна ідентичність — це система ідей та цінностей, колективно схвалюваних та пріоритезованих громадянами, на основі яких формуються когнітивні та поведінкові патерни та відчуття приналежності до спільноти. Вона формується, існує та видозмінюється у дискурсах спільнот, інститутів, нормативних документів та зовнішньої репрезентації.

Ключовими процесами політики ідентичності є мережеве конструювання національної ідентичності в усіх середовищах реалізації політики; практикування національної ідентичності (дискурсивне та прикладне); фіксування соціального схвалення базових принципів, цінностей та ідей; формування змісту політик впровадження (мета)політики ідентичності; закріплення національної ідентичності та змісту (мета)політики ідентичності й супровідних політик її впровадження у нормативних документах усіх рівнів.

Станом на початок 2023 року жоден із перерахованих суб'єктів не здійснює системної, спрямованої та нормативно організованої політики ідентичності в Україні. Зокрема на рівні дискурсу спільнот, інтелектуальні та професійні спільноти не докладають цілеспрямованих зусиль щодо розробки та узгодження спільних інтелектуальних засад національної ідентичності.

На сьогодні переосмисленню політики ідентичності заважають декілька засадничих когнітивних помилок. Одна з них виражена у сприйнятті українцями себе та своєї історії через призму постколоніальної свідомості, наприклад, москвоцентризму. Постійні внутрішні та деякі зовнішні закиди щодо т. зв. «менталітету» українців ґрунтуються саме на цій когнітивній помилці, яка є нав'язаною та в корені протилежною власне українським ідеям, цінностям та принципам. Постколоніальну свідомість варто сприймати як хворобу, яку потрібно викоринити та повернути когнітивні патерни до базового стану — стану норми.

Також запропонована візійна модель української національної ідентичності та візійна модель політики ідентичності в Україні у перспективі 2030 року.

Теоретична та практична розробка окреслених проблем створює перспективу подальших досліджень у цьому предметному полі, необхідність яких зумовлена недостатністю структурних досліджень синтезу дискурсивного конструювання української національної ідентичності та політики ідентичності як методологічної та практичної бази для сталого розвитку національної ідентифікації в Україні.

Список посилань

1. Пашина Н. Н. Політика ідентичності: сутність та функції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2015. Вип. 17. С. 88–93.
2. Van Dijk T. A. Sociocognitive Discourse Studies. *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies* / Ed. by John Flowerdew, John E. Richardson. London: Routledge, 2017. P. 26–43.
3. Wodak R. Methods of critical discourse analysis / R. Wodak, M. Meyer. London: Biddles Ltd, 2001. 200 с. (SAGE Publications Ltd).
4. Розумний М. М. Політика ідентичності: основні завдання та механізми реалізації. Національний інститут стратегічних досліджень. 2011. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-11/polyt_ident-e871d.pdf
5. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
6. Бевз Т. А. Політика держави у сфері ідентичностей: функціонування механізмів консолідації нації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 5–6 (79–80). С. 281–299.
7. Декларація Ініціативної групи «Першого грудня» 2011. URL: <http://1-12.org.ua/deklaratsiya>
8. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки: Закон України від 09.04.2015 № 317–VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
10. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ: «К. І. С», 2011. 240 с.

11. Смолій В., Ясь О. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму. *Вісник НАН України*. 2022. № 6. С. 3–16.

References

1. Pashina, N.N. (2015). Identity politics: essence and functions. *Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 22: Political science and methods of teaching socio-political disciplines*, Issue 17, 88–93. [in Ukrainian].
2. Van Dijk, T. A. (2017). Sociocognitive Discourse Studies. *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies* / Ed. by John Flowerdew, John E. Richardson. London: Routledge, 26–43.
3. Wodak, R., Meyer, M. (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: Biddles Ltd, 200 p. (SAGE Publications Ltd).
4. Rozumnyi, M.M. (2011). Identity politics: main tasks and implementation mechanisms. National Institute of Strategic Studies. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-11/polyt_ident-e871d.pdf
5. Kozlovets, M.A. (2009). *The phenomenon of national identity: challenges of globalization: Monograph*. Zhytomyr: ZhDU Publishing House named after I. Franka, 558 p.
6. Bevs, T.A. (2015). State policy in the sphere of identities: functioning of the mechanisms of nation consolidation. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I. F. Curacao of the National Academy of Sciences of Ukraine*, Issue 5–6 (79–80), 281–299. [in Ukrainian].
7. Declaration of the Initiative Group «First of December» (2011). URL: <http://1-12.org.ua/deklaratsiya> [in Ukrainian].
8. On the condemnation of the communist and national socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the prohibition of propaganda of their symbols: Law of Ukraine dated 04/09/2015 No. 317–VIII. Date of update: 03/31/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
9. On the basic principles of state policy in the sphere of establishing Ukrainian national and civil identity: Law of Ukraine dated 13.12.2022 No. 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
10. Ryabchuk, M. (2011). Postcolonial syndrome. Observation. Kyiv: «K. I.S.», 240 p. [in Ukrainian].
11. Smoliy, V., Yas, O. (2022). Modern Russian-Ukrainian war in the light of postcolonialism. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, No. 6, 3–16. [in Ukrainian].

Bohdan Bevza

Ivan Franko Lviv National University (Lviv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0005-9416-8115>

e-mail: bogdanbevza99@gmail.com

Andrij Hincul

Yury Fedkovich Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0009-4506-911X>

e-mail: navigator@navigator.net.ua

**CONSTRUCTION AND IMPLEMENTATION OF THE
IDENTITY POLICY IN UKRAINE IN 2022-2030:
ANALYSIS AND FORECASTING MODEL**

Abstract

The principles and content of identity policy are defined, including the main functions, subjects and areas of implementation, as well as processes and instruments of identity policy.

The state of affairs in the field of identity policy for 2023 is analyzed in the main environments of its implementation – discourses of communities, institutions, regulatory documents and external representation. In the discourse of regulatory documents, a hierarchical system of regulatory acts is currently being formed, aimed at the formation and implementation of state policy in the sphere of establishing Ukrainian national identity as a component of ensuring Ukraine's national security. At the same time, the next aspect of regulatory regulation should be the «construct» – the fixation of valuable and principled elements of Ukrainian national identity as the consequences of intellectual decisions, social consensus, discursive practices, behavioral practices, and cultural traditions.

The visionary model of Ukrainian national identity and the visionary model of identity policy in Ukraine are proposed in the perspective of 2030. The key problems that need to be solved in order to achieve the desired results in the field of identity politics are identified.

Keywords: identity politics, national identity, discourse of communities, discourse of institutions, discourse of regulatory documents, discourse of external representation, vision model.

Стаття надійшла до редакції 29.03.23

© Бевза Б.П., Гінкул А.Г., 2023